

<http://sbe.gantep.edu.tr> 'den online ulaşılabilir

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
6(2):14-23 (2007)

Gaziantep
Üniversitesi
Sosyal Bilimler
Dergisi

Şair Kimliğiyle Ali Çapan ve Şiirleri Üzerine Bir Değerlendirme

Ahmet Özpay*

Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 27310 Gaziantep Türkiye

Özet. Ali Çapan, şair kimliğiyle tanınan bir sanatçıdır. Bugüne kadar yedi şiir kitabı yayımlayan Çapan'ın şiirlerinde sevgi, aşk, ayrılık, özlem, ölüm temalarının yanı sıra sosyal temalara da yer verilmiştir. Hüzün duygusu, bütün şiirlerine hakimdir.

Anahtar kelimeler: Çapan, Mor menekşe, Hüzün, Çiğdem çiçeği.

An Evolution on Ali Çapan and on his Poems

Abstract. Because of Ali Çapan's poems made him a very well known poet. Çapan, writing seven books hitherto, gives importance to social themes along with themes such as love, separation, longing and death. Especially melancholy has a very dominant place in his entire poems.

Key words: Çapan, Purple violet, Melancholy, Crocus flower.

I. GİRİŞ

Günümüz şairlerinden Ali Çapan, şiirin büyüdü dünyasına kapılan sanatçılardan biridir. Eserleri üzerine bugüne kadar derli toplu bir değerlendirme yapılmamış olması, bizi bu incelemeyi yapmaya yöneltti. Çalışmamızın amacı; Çapan'ın hayatı, sanat ve edebiyat görüşleri ile eserleri üzerine toplu bir değerlendirme yaparak onu ve şiirini tanıtmaktır.

II. HAYATI

Ali Çapan, 10 Mart 1948 günü, Gaziantep'in Oğuzeli ilçesinde hayata gözlerini açar. Küçük bir memur ailesinin çocuğu olan Çapan, ilkokulu Oğuzeli'nde okur. Ortaokulu babasının memuriyeti dolayısıyla gittikleri Nizip'te bitirir. 1963 yılında parasız yatılı sınavını kazanarak Ankara Maliye Okulunda okumaya başlar. Mezuniyetinin ardından 1966 yılında, Gaziantep Defterdarlığında vergi memuru olarak meslek hayatına atılır. Bu arada vatani görevini yerine getirir. 1970 yılında Gönül Dalsuna ile hayatını birleştirir. Bu evlilikten Ahmet Oğuz ve Mustafa Sermest adında iki oğlu ile Nilüfer adında bir kızı dünyaya gelir. 1978 yılında Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisini bitirir. 1986-1988 yılları arasında Mardin Defterdarlığı, 1988-1993 yılları arasında Eskişehir Defterdar Yardımcılığı görevlerinde bulunur. Maliye Bakanlığına bağlı kurumlardaki 30 yıllık hizmetinin ardından 1996 yılı başında emekliye ayrılır. Çapan, halen Gaziantep'te yeminli mali müşavir olarak meslek hayatını sürdürmektedir.

Şairin şiir yolculuğu, "Gaziantep'te ve daha 15-16 yaşlarında iken başlamıştır". Bu başlangıcın bir aşk hâline dönüşmesinde, sonraki yıllarda eşi olacak Gönül Hanım'ın katkısı

büyüktür. Ona yazdığı mektuplardaki sevda sözcüklerini alt alta getirerek, yan yana yazarak şiire benzetmeye çalışır. Geleceğe yönelik hayaller kurar. Düşle gerçeğin birbirine karıştığı yaşlardır. Duygularını, özlemlerini şiirle dışa vurur.

Çapan'ı şiir yazması konusunda yüreklendiren, teşvik eden asıl durak, Ankara Maliye Okulundaki hocası, *Hisar* dergisinin kurucusu ve sahibi Mehmet Çınarlı (1925-1999)'dır. Çınarlı'nın yönlendirmesiyle, öncelikle *Hisar*'daki şiir, hikâye ve makaleleri okur. Bu derginin yanı sıra *Türk Dili*, *Varlık* gibi pek çok sanat dergisini takip etmeye, bunlardaki aruz, hece ve serbest vezinle yazılmış şiirleri ayırt etmeden okumaya çalışır. İlk şiiri "Özlenen Sevgi"nin *Ilgaz* dergisinde yayımlanmasıyla birlikte şiir yazma çalışmalarına hız verir. Bir yıl gibi kısa bir süre içinde (1966) 13 şiiri yayımlanır (Çetişli, 1991). Onun bugüne kadar yayımlanan şiirleri *Ilgaz*, *Defne*, *Çağrı*, *Hisar*, *Balıklı Göl*, *Nâbi*, *Akın*, *Seziş*, *Aykırısanat*, *Türk Dili*, *Yelken*, *Oluşum* dergileri ile *Son Havadis*, *Başkent*, *Şafak*, *Haber*, *Güneş*, *Posta*, *Türkiye* gazetelerinde yer almaktadır¹.

Çapan, 1999 yılında "Hüzün Fası" adlı şiiriyle Nüzhet Erman Şiir Ödülünü² kazanır.

Şair, yazmak için bazı pratikler edinmek gerektiği kanısındadır. Bu pratikler de ancak çok okuyarak elde edilebilir. Yazmak yönünden durakladığı, kısır kaldığı dönemleri çok okuyarak aşmıştır (Deniz, 1972: 8).

III. ESERLERİ

Ali Çapan'ın yayımlanmış yedi şiir kitabı bulunmakta ve bu kitaplarda, toplam 223 şiir yer almaktadır³.

Çiğdem Çiçeğim, Çapan'ın ilk şiir kitabıdır. Yatılı okul yıllarını bitirip memuriyet hayatına atıldığı 1967 yılında yayımlanmıştır. Sonraki yıllarda, bu kitabında yer alan şiirlere dönüp baktığında, bu kadar acele bir kararla bir şiir kitabı yayımlanmış olmaktan pişmanlık duyacaktır. Çünkü şiirleri arasında, "konu, ses ve söyleyiş bakımından bir bütünlük" yoktur (Çetişli, 1991:212). Kitapta yer alan 22 şiirdeki⁴ temalar, sevgi, aşk, ayrılık, yalnızlık, özlem, ölüm eksenlidir. Bu ilk şiirlerinden itibaren, Ali Çapan'ın şiirlerinde sürekli karşımıza çıkacak olan hüznün duygusuyla tanışırız.

¹ Çalışmamızı hazırlarken Ali Çapan, kendisinin arşivinden faydalanmamıza imkân sağlamıştır. Arşivde kendisine gönderilen pek çok özel mektuba ulaştığımız gibi, kendisinin de başkalarına gönderdiği özel mektupların metinlerine rastladık. Yukarıdaki bilgiler bunlar arasından derlenmiştir. Şüphesiz, şair hakkında bugüne kadar yapılan en kapsamlı değerlendirme olan Prof. Dr. İsmail Çetişli'nin makalesi, yazımızın da genel çerçevesini çizmektedir.

² Sanatçının yarışmaya katıldığı yıl, Nüzhet Erman Şiir Ödülünün üçüncüsü yapılmaktadır. Seçici kurul, Yavuz Bülent Bakiler, Şinasi Özdenoğlu, Prof. Dr. Sadık Tural, Prof. Dr. Bilge Ercilasun ve Filiz Erman Örekli'den oluşmuştur. 218 eser arasında yapılan değerlendirme sonucunda Ali Çapan birinci, "Erenler Sofrası" şiiriyle Semih Sergen ikinci seçilmiş; üçüncülük ödülü "Yüreğimdeki Cemre" şiiriyle Mehmet Ekici ve "Neredesin" adlı şiiriyle Selami Yıldırım arasında paylaşılmıştır [Nüzhet Erman Şiir Ödülü Ali Çapan'ın, *Türkiye*, 3 Mayıs 1999].

³ *Çiğdem Çiçeğim*, 22 şiir; *Martı Kanadında Bir Evren*, 23 şiir; *Aç Ekin*, 28 şiir; *Sevda Sürgünü*, 41 şiir; *Hüzünname*, 31 şiir; *Hüzünertesesi Fasıllar Kitabı*, 44 şiir; *Mor Menekşe / Şiirime Güz Damladı*, 34 şiir. Kitaplarda yer alan şiirlerin sayısını tek tek vermemizin nedeni, bu kitaplar üzerine yazılmış olan yazılarda verilen sayılar arasındaki tutarsızlıktır. Bilgilerin tutarsız olmasında, çoğu özensiz bir baskıyla çıkmış olan kitapların da katkısı vardır. Bu konuda kitapların "İçindekiler" kısmına bakmak yeterli olacaktır.

⁴ Şairin incelememizde kullanabilmemiz için bize ulaştırdığı kitapları, bu eserlerin ilk baskılarıdır. Zaten tamamen kendi imkânlarıyla yayımlanan bu eserlerin ikinci bir baskıları da yoktur. İncelememizde kullandığımız *Çiğdem Çiçeğim* adlı kitap, 7. sayfada yer alan "Toprak Ana" adlı şiirle başlamaktadır. Bu şiirden itibaren de eserde 20 şiirle karşılaşırız. Çapan, Çetişli'nin 6.3.1991 günlü mektubuna yazdığı cevapta, baş kısmında iki şiirin daha olabileceğini söylemektedir. Ancak bundan emin değildir. Çetişli de bu cevaptan yola çıkarak, kitapta 23 şiir bulunduğunu ifade etmiştir. Aslında kitapta yer alan şiir sayısı 22'dir [Bu konuda bk. Sönmez, 1997]. Bizim de göremediğimiz bu iki şiirden birinin başlığı "Korku"dur. Bir dördüğü de şöyledir: "O şadırvandan çağıldıyarak dökülen su/ Bana yılların ne çabuk geçtiğini söyler/ Ölüm neki; Hele bir sarsın seni korkusu/ Göz yaşların eğilir dudaklarından öper" (Şiirdeki imlâ aynen verilmiştir. AÖ) [Bk. Mızrak, 1967].

Martı Kanadında Bir Evren ve Aç Ekin'de, fikrî anlamda bir değişim yaşadığı ve şiiirlerini bu doğrultuda kaleme aldığı bellidir. Ferdî duyarlıklar, toplumsal duyarlıklarla birleşmektedir. Sevgilisine aşkını anlatırken dahi kendisinden önce toplumu düşünür. Ondandır beklentisi, toplumsal sorunlara duyarlı olmasıdır. Çapan, eleştirel bir gözle sorunlara değinmekte, zaman zaman sert bir dil kullanmaktadır. Bu şiiirlerde umut, umutsuzluk, gelecek endişesi, toplumsal dayanışma temaları yoğundur. Şair haksızlıklara isyan eder. Çaresizlikler karşısında çoğu zaman onu, umudu kadar kini, nefreti, hıncı da ayakta tutar. Törelere ve yasaların karşısında tek isteği özgürlüktür. Özgürlüğü sadece kendisi için değil, tüm dünyadaki ezilenler için ister. Vietnam'daki, Güney Afrika'daki ezilenlerin sözcüsü olur. Bu şiiirlerde 68 kuşağının özgürlükçü, eşitlikçi söyleminin, Ali Çapan'ın mısralarında da dile getirildiğini görürüz (Çapan, 1968: 25):

“...ve çöl sıcağı ve deniz ve serin rüzgâr.
ve yağmur
ve en bunalımlı çağında evren
ve kişi utancından ağlıyor.
yürekler kaskatı
yürekler büyük kötülöklere gebe
-avuçlarda büyür de büyür kişinin hıncı-
ha yağdı ha yağacak yağmur,
Afrikalı zenci özgürlüğüne tutkun
ve ben seni seviyorum sevdalım...”

Özellikle *Aç Ekin*, ilk iki kitabından daha çok tanınır. Bunda Çapan'ın şair kimliğinin dikkati çekecek bir seviyeye ulaşmasının payı vardır. Yine de ortak kanaat, sanatçının kitap yayımlama konusunda acele etmiş olmasıdır. Çünkü şiiir, kültürel anlamda bir birikim istediğı gibi, teknik anlamda da bir bilgi ister. Bu bilgi ve birikimle, şiiiri sabrın potasında eritmek gerekir. Bu da söz işçiliğidir. “Şair ruhlu, şair mizaçlı Ali Çapan da şiiirleri arasında iyi bir seçme yapıp üç kitap yerine bir kitap yayımlasaydı (...) daha başarı sağlayacak, daha etkili olacaktı” (Geçer, 1971:30). *Martı Kanadında Bir Evren ve Aç Ekin*'deki şiiirler arasında, ferdî duyarlıkları anlatan şiiirler, sosyal temalı şiiirlerden daha başarılı görünmektedir.

Sevda Sürgünü, 16 yıllık bir aradan sonra yayımlanır. Bu uzun sessizlik döneminde, Çapan şiiir yazmaya devam eder. Ancak artık daha seçicidir. Şiiirinin olgunlaştığı hissedilir. Bir yandan aile sorumluluğı, bir yandan meslekî sorumluluklar, onu şiiirden biraz uzaklaştırır. Öte yandan, “bir siyasi görüşün çığırkanı durumuna da düşmek” istemez. Görevli olarak İzmir'e yaptığı bir seyahat esnasında “İzmirname” başlıklı şiiir dizisini yazmaya başlayınca (1983), yeni bir kitap yayımlama isteğı duyar. İşte *Sevda Sürgünü* böyle bir isteğın depresmesi sonucu ortaya çıkar (Çapan, 1991). Kitaptaki şiiirlerde ferdî temalar yoğundur.

Son üç kitabı, *Hüzünname*, *Hüzünertesesi Fasıllar Kitabı* ve *Mor Menekşe / Şiiirime Güz Damladı* Çapan'ın şiiirlerindeki ana temaları vermektedir. Bunlar, ölüm, ayrılık, yalnızlık, özlem, yaşama sevinci gibi temalardır. Birbiriyle iç içe yer alan bu temaların hepsi, ortak bir noktayı, hüzün duygusunu anlatmaktadırlar. Çapan'ın son üç kitabında, belli temalara yer vermesinde, herhâlde, sanatçı arkadaşlarının telkinleri de etkili olmuştur⁵.

IV. SANAT VE EDEBİYAT GÖRÜŞLERİ

Ali Çapan'ın sanat ve edebiyat görüşlerini içeren tek kayıt, kendisiyle 1972 yılında yapılan bir mülâkata dayanmaktadır. Şair, o tarihlerde ilk üç kitabını yayımlamıştır ve sanata ilişkin görüşleri de dönemin sosyal ve siyasal yapısı itibariyle o günleri aksettiren bir tarzdadır. Ancak

⁵Leyla Şahin, *Hüzünname* adlı eseri dolayısıyla gönderdiği 21 Ağustos 1993 günlü mektubunda, “her kitabın bir konusunun, yani bir temel izleğinin olmasından yana” olduğunu belirtmekte, Çapan'ı diğer kitaplarından ayrı bir izlek taşıdığı ve yeni şeyler söylemeyi amaçladığı için kutlamaktadır.

geçen zaman içinde, sanatçının düşüncelerinde değişme olmuştur. Bu değişimi yansıtacak bir kayıt yoktur. Yeni yayımlanan kitaplarının tanıtımında da bu mülâkatta söylediği sözler, aynen tekrarlanmaktadır:

“İçinde bulunduğumuz birlikte yaşadığımız toplumun sorunlarına sırtını dönük bir sanat anlayışının günümüzde geçerli olamayacağı apaçık ortada iken bireyselliği savunmak tarihsel bir sorumluluğu da omuzlamış olan ozanın kalımlı olması gerekliliğine ters düşer”. (...) “‘Çağdaş Türk Şiiri’ görevini bilen ve sorumluluğunu duyan ozanlarımızla bu gün üstlendiği topluma yararlı olabilme olanağına kavuşmuştur. Bu arada vurdumduymazlığını sürdürme durumundaki kendi fildişi kulelerinden seslenen ozanların varlığı da yadsınamaz. Ancak günden güne değişken devingenliğinin sonucu olarak en iyi biçimde oluşacağından hiç şüphemiz olmasın” (Deniz, 1972:8).

Eğer Ali Çapan, hâlâ aynı görüşte ise, ne diye bireysel duyarlıkların şiirini yazmaktadır? Bu hiç şüphesiz dikkatli bir inceleme yapılmadan, alelacele yazılan tanıtım yazılarının kusurudur. Çapan da bundan mustarıptir.

Edebiyatımızın günümüzdeki en büyük eksiklerinden birinin eleştiri ve eleştirmen yokluğu olduğunu söyler. Şiirlerinin topluca ele alınıp derli toplu bir incelemesinin yapılmasını arzu etmektedir ama böyle bir eleştirmen de karşısına çıkmamıştır. “Gerekli ölçüde tanınmamış, yani ünlenmemiş yazarları pazarlama olanaklarını ellerinde bulunduran dergi ve yayınevlerinin bu olanakları kullanmak istememeleri”ni de üzüntü verici bulmaktadır (Deniz, 1972:8).

Çapan’ın şiire, şiirin işlevine yönelik fikirlerinde yıllar içinde bir değişme olmuştur. İsmail Çetişli’ye gönderdiği mektubunda bu değişimin ip uçlarını verir: “1968-70-72 yıllarında yaşanan toplumsal olaylardan etkilendim. *Aç Ekin*’de yer alan şiirlerimin hemen hepsini severim. Çünkü giderek şiirimin olgunlaştığını, bireysel mutluluktan hareketle toplumsal mutluluğu yakalamaya çalıştığımı sanıyordum. 1972-87 arası toplam 15 yıl ipekböceği örneği kendi kozamı ördüğüm yıllar. 1965-72 yıllarında olduğu gibi pek öyle edebiyat ve sanat dergisi de yayınlanmıyordu. Bir de siyasal kamplaşmalar doruktaydı, kendimi sindirilmiş, sesimi soluğumu kimsenin duymayacağı bir toz duman ortamındaymışım gibi hissettiğimden midir nedir hem daha az şiir yazar oldum hem de yayınlamadım pek. Bir siyasi görüşün çığırkanı durumuna da düşmek istemiyordum” (Çapan, 1991).

V. ŞİİRLERİNİN İNCELENMESİ

1) Temalar

Ali Çapan’ın şiirlerinde sevgi, aşk, ayrılık, gurbet, yalnızlık, özlem, ölüm, yaşama sevinci, çocukluk günlerine kaçış, doğa ve sosyal tenkit temalarıyla karşılaşırız.

Ölüm teması, şairin vazgeçemediği temalardan biridir. Ölüm, kaçınılmaz bir gerçektir. Ömür denen “en güzel yılçagları” bir bir geçerken ölümü düşünmemek mümkün değildir. “Bu muhteşem düğün”ün zamanı da belirsizdir. Nasıl olsa bir gün kapısını çalacaktır: “Ve bir gün dünya eriyecek gözbebeklerimde” (Çapan, 1967: 24). O günden sonra günler birbirini kovalayacak; karlar, yağmurlar yağacak ama üşümeyecektir. Onu üzen, hüznölendiren şey, sevgilisinin ellerine uzanamamak, onun sıcaklığını hissedememektir.

Ali Çapan’ın şiirlerinde güz, yaşlılık zamanını gösterir. Ölümden bir önceki gündür. Bedeninin yorgunluğu ona kelebelerin peşinden koşamayacağını hatırlatır. Artık “hayatın ipi kısa”mıştır. Şair böylesi bir ruh hâli içerisindeyken, kendisini hayata bağlayan günleri özlemle anar. Bir daha geri gelmesi mümkün olmayan o günler, çocukluk günleridir. “Erbain” adlı şiirinde, şair ölümle çocukça bir saflıkla oyun oynamayı dener, kurtuluş için aşktan medet umar:

“ey ölüm!

benimle saklambaç oynama

elma dersem çık

armut dersem çıkma.

kırk kapılı gönül sarayının
 kapısı kapalı
 kırk birinci odasında
 kırk gün kırk gece
 çile doldurdum
 sabır küpünden sular içtim
 çok üşüdüm
 kırk yıl adını sayıkladım
 canım efendim.

ey aşk!
 yeter beklettiğin
 dayanamıyorum
 gel artık.
 Uçurtmamın ipi koptu
 Esmiyor o rüzgar.
 Ya gel
 Ya da elimden tut
 Beni de götür
 Canım efendim”
 (Çapan, 2005: 38)

Şair, bu şiirinde ölümü hoş bir edayla karşılamaya hazırdır. Aynı zamanda, masallarda sıkça karşılaştığımız “kırk kapı”, “kırk birinci oda”, “kırk gün kırk gece”, “kırk yıl” gibi masal motiflerini kullanarak gelenekle de bir bağ kurmaktadır.

Bahar mevsiminin insanın içini yaşama sevinciyle doldurduğu günlerde bile ölüm aklından çıkmaz. Ölümü “ilkbaharın ilk günü” karşılamak ister. Güz gelince dostlarının “birer birer allahısmarladık bile demeden” ayrılışı, içini hüznle doldurur.

Çapan, bir hüzn şairi olarak aşktan da uzak durmaz. **Aşk** konulu şiirlerinin hemen hepsinde, sevgiliyle yaşanan mutlu günler vardır. İki kişilik yaşanan aşklar, çocukların katılımıyla birlikte mutlu bir yuvanın sıcaklığı içinde dolu dolu yaşanır. Şair, “Aşka Dair Bir Başka Şiir” adlı şiirinde, aşkı anlatmak için önce aşkı yaşamak gerektiğine inanır.

“aşka dair şiirler yazmak için
 aşk yaşanmalı.
 hüznün değerini anlamak için
 gül alınıp / satılan pazarda
 dolaşılmalı”.
 (Çapan, 2005: 31).

Sevdiğinden ayrılıp gurbete çıktığında, onun özlemiyle ayrılık acısını anlatan şiirler yazar. **Gurbette** insan, sevdiği de yanında olmayınca yapayalnızdır. Ferdî bir duygu olan yalnızlık, âşık için sevgiliye özlemle birlikte, içinde umudu taşıması nedeniyle katlanılabilecek bir duygu hâline gelir. Ancak sevgiliden ebediyen ayrılacak olmak, onun hayatla bağını koparacaktır.

“.....
 Fasıllar kitabından bir sayfaya
 ‘Hüzzam Faslı’ nı not düşerim
 ben de giderim”.
 (Çapan, 1999: 46).

“Hüzn Faslı” adlı şiirinde, seven ve sevilen insanın duygularını anlatır. Hüzn duygusu şiirin bütününe sarmıştır. Şiirde dikkati çeken bir başka husus da Çapan’ın gelenekten yararlanma konusunda gösterdiği gayrettir.

“Ferman padişahımın: öl demişse
Ölürüm ben
Mevsim, ay, yıl, gün fark etmez,
Zor olan ayrılık
-onu sen Ferhat’a sor dediler.

.....
Gülün ustası demiş ki: Sırası gelince
‘Acının vergisin verdik, gülün haracını ödedik
hüzünü demirbaş listesinden silmeye geldi sıra’
acının rengi yoktur, sevincinse mavi
şairlere sordum hüznü
-olsa olsa mor dediler.

Ferman padişahımın: öl demişse
Ölürüm ben.
Ayrılalı kaç gün oldu saymadım
-Sevgilin senin ardından
İki gözü iki çeşme
Ağlıyor dediler”.
(Çapan, 1999: 1-2).

Ali Çapan’ın şiirlerinde ilkbahar ve sonbahar mevsimleri, yaşam ve ölüm arasındaki çizgiyi gösterdiği için sıkça karşımıza çıkar. Sonbahar ya da güz mevsimini hüznle birlikte anar. Bunun dışındaki tabiat unsurlarını deniz, gökyüzü, güneş, rüzgâr, çiçekler ve kuşlar oluşturur. Çiçekler arasında yoğurtçiçeği (papatya), kırmızı gül, menekşe, karanfil, fesleğen, hanımeli, erik çiçeği, ak karanfil, sarı gül, zakkum, bahar çiçeği, çiğdem çiçeği, gelincik, mor menekşe, akasya; kuşlar arasında da martı, kırlangıç, karga, çalağan, güvercin, leylek, serçe, bildircin vardır. Kuşlar ve çiçekler, şiir içinde yüklendikleri vazifeyle birlikte anlam kazanırlar. Kırlangıç, sevgiliden haber getirir. Martı ve güvercin, özgürlüğün sembolüdür. Uçup giden kuşlar, leylekler, baharı müjdelir. Karga ve çalağan, uğursuzluğu, hırsızlığı, sömürüyü temsil eder. Şair, yoğurtçiçeğinin yapraklarını sayarak, sevgilisinin kendisini sevip sevmediğini anlamaya çalışır. Mor menekşe, yaşlı insanın temsilcisidir.

Sanatçının **sosyal tenkit** konusunu işlediği şiirleri, *Martı Kanadında Bir Evren* ve *Aç Ekin* adlı eserlerindeki şiirlerle sınırlıdır. Çapan, şairlik serüveninin ilk yıllarında henüz dış etkilere açık bir şairdir. Dönemin moda akımlarından etkilenir ve bu tip şiirlerinde zaman zaman ideolojik bir tavır takınır. “Manzumeler daha çok nesrin ve tahkiyenin sınırlarında kalmış; sert ve haşin bir hitabet üslûbu” (Çetişli, 1991: 214)⁶ eserlere hakim olmuştur. Yine de *Aç Ekin*’deki şiirler, şiiriyet bakımından *Martı Kanadında Bir Evren*’dekilerden güçlüdür.

Çapan yıllar önce, *Tercüman* gazetesinin açtığı memleket konulu bir yarışmaya göndermek üzere (1985), “Memleket Türküsü” genel başlığı altında (Uzun Çarşı, Bakırcılar Çarşısı, Kuyumcular Çarşısı, Kırkayak Saz Bahçesi) dört şiir (Çapan, 1987: 37-40) kaleme almıştır. Hem bu dört şiirinde hem de “Düğün” (Çapan, 1967: 21) ve “Çiğdemler Çiçek Açmıştır Şimdi” (Çapan, 1987:60) şiirlerinde Gaziantep’i anlatır. Şair, anlattığı çarşılarda dolaşır; hâlde maziye arar.

Görevli olarak bulunduğu Mardin (Mardin’de Bir Akşam Üstü Hasat Şarkısı Söylenirken, Ne Söylesem Anlatamam Mardin’i) (Çapan, 1987:61-63) ve Eskişehir (Gökyüzünde Bulut

⁶ Çetişli, Ali Çapan’ın şiirini üç döneme ayırır: Taklit Dönemi (*Çiğdem Çiçeğim*), Toplumcu Şiir Dönemi (*Martı Kanadında Bir Evren, Aç Ekin*), Olgunluk Dönemi (*Sevda Sürgünü*). Biz incelememizde, “toplumcu şiir” tanımlaması yerine “sosyal tenkit konulu şiirler” demeyi tercih ettik.

Bulut Bir Hüzün) (Çapan, 1993:11-12) de şiirlerinde yer alır. Bir başka yurt köşesi İstanbul'dur. *Aç Ekin*'deki "İstanbul" başlıklı üç şiirinden başka, İstanbul'u anlattığı başka şiirleri de vardır. *Sevda Sürgünü*'nde de "İzmirname" başlıklı 13 şiire imza atmıştır. Ancak şairin, öğrencilik yıllarının geçtiği Ankara'nın şiirlerinde yer almaması dikkat çekicidir. Çapan, bu tür şiirlerinde ayrılık, gurbet, yalnızlık ve hüzün temalarını işler.

2) Şekil

Ali Çapan, şiir kültürünü kendi kendine edinmeye çalışmıştır. Aruz ve hecenin kalıplarını kendisini sınırlayıcı bulduğu için -kendi içinde ses uyumu ve kafiyesi olan- serbest tarzı benimsemiştir (Çapan, 1991). Bu yüzden onun şiirlerinde nazım birimi olarak dizeye rastlamak zordur. Bazı şiirlerinde beyitlerle karşılaşırız. Fakat daha çok üçlükler, dörtlükler, beşlikler, altılıklar vb. ile... Yani çoğunlukla düzensiz nazım birimleri ile şiirini kurar.

Bu nazım birimlerini birbirinden ayırırken ya araya bir boşluk koymuş ya da numaralandırmayı tercih etmiştir. Bazı şiirlerinde numaralandırmanın yanı sıra başlıklar da kullanmıştır. Araya boşluk koyduğu şiirlerinde konu ve tema bütünlüğü söz konusudur. Numaralandırmayı tercih ettiği bazı şiirlerinde de konu ve tema bütünlüğü vardır. Ancak çoğu şiirinde bu bütünlük bozulur. "Nöbetleşe Yaşanan Yalnızlık" (Çapan, 1987: 16) şiirinde hem numaralandırmayı, hem de ayrı başlıklar kullanmayı seçmiştir. Bu şiirde, konu ve tema bütünlüğü bozulmuştur. Şiirin ara başlıkları, kendi içinde anlamlı bir bütünün parçalarıdır sanki: "Kömür İşçileri Terledikçe/ Uyandıkça Uykulardan/ Nöbetleşe Yaşıyoruz Yalnızlığı/ Yorgun Düştüğçe Uzun Bir Koşudan". Birimler arasında başlık ya da numara kullanılan şiirlerde, konu ve temalar arasındaki anlamsal geçişlerin keskin olduğu görülür.

Onun şiirlerinde geleneğe bağlı nazım biçimlerini bulamayız. Nadiren hece veznini andıran dörtlüklerle karşılaşırız:

"Şahlandır sevdanı eyleme doğru
Köprü kur ülkeme giden yollara
Elibağlı sürgünsem dağlardayım
Dağlara sür atını ülkeme doğru"
(Çapan, 1987: 11).

Son kitabı *Mor Menekşe / Şiirime Güz Damladı*'daki ilk beş şiir, nazım birimi olarak beyitle yazılması ve adlarındaki gazel ifadesiyle sanki geleneksel nazım biçimlerinden gazeli andırmaktadır. Ancak şiirlerin beyitle yazılmış olması dışında, bu nazım biçimiyle bir bağı yoktur. Bilinen nazım biçimlerini değil de serbest şiiri tercih etmiş olması, Çapan'a söyleyişte rahatlık sağlamıştır:

"zamansız biliyorum ama elimde değil
durup dururken hani canı çeker ya insanın
kütür kütür yeşil eriği
acıbadem çağlasını
bir avuç dut kurusunu
ya da üzüm pekmezli kar çorbasını
durup dururken hani canı çeker ya insanın
işte öylesine özledim seni".
(Çapan, 1993: 29).

Serbest şiir, şiire bazen şekil olarak da yeni anlamlar yüklenmesini sağlayacak imkânlar sunar:

"Bu yaz sen yoksun
Hiç bu kadar yalnız olmamıştım
Üzümler dalında çürüdü bu yaz.
Çürüyen başka şeyler de var

Senden geriye kalan
Kaçamak öpüşler
Sıcak gülüşler
Terlemiş avuçlar
Unutulmuş
Şarkılar
Ve daha
Neler
Neler.

(Çapan, 1999:42).

Şiirin şekline dikkat edildiğinde görülecektir ki yavaş yavaş bir yok oluş söz konusudur. Şiirin anlam bütünlüğü içinde bu yok oluş, “çürüme” kelimesiyle anlatılmıştır.

Ali Çapan’ın şiirlerinin önemli bir kısmı, düzyazı şiir diyebileceğimiz şiir özelliklerine sahiptir. *Martı Kanadında Bir Evren*’den başlayarak şiirlerinin çoğuna uzun başlıklar koymuştur. Bunların bazıları birer cümle hüviyetindedir. Bir kısmı keskin bir söylemi yansıtırken, çoğunluğu romantiktir ve hüznü yansıtır: “Tanrı Olanca Lanetini Yağdırsın Böyle Yaşamamın Üstüne” (Çapan, 1968: 13); “Bu Şiir Bir Hüznün Şarkısıdır ve Kurşunla Duvara Yazılmıştır” (Çapan, 1971:9-11); “Bahçemdeki Dut Ağacının Dalına Şimdi Serçeler Kondu” (Çapan, 2005:45).

Bir şiirde ahengi oluşturan unsurlar, ritim, armoni ve yinelemelerdir. Çapan’ın ritmin önemli unsurları olan vezin ve kafiyeye yaklaşımı serbesttir. Önemli olan kafiye oluşturmak değil, şiirin iç musikisini sağlamaktır. Bu noktada kafiye, bir vasıta olarak şiirde yer alır. Kafiyenin öncelikli hedef olmadığı durumlarda, armoni önem kazanır. Aliterasyonlar ve asonanslarla şiirde bir musiki oluşturulur. Şiirde ahenk, bazen, yinelemelerle sağlanır:

“**‘Hayatta Ben En Çok Babamı Sevdim’**

şiirini **Can Yücel**’in, yaldızlı kalemle yazıp
bana gönderen kızım

‘Ben de hayatta en çok babamı sevdim’ diye
not düşmüştü altına şiirin.

Çerçeveletip astım çalışma odamın duvarına

Babamın resminin hemen altına

Okuyorum her gün yeniden.

Çocukluğumda babamın göğsüne yasladığım başımı

Okşayıp tel tel dokunduğunda saçıma

Nasıl mutlu olup sevinmişim,

Ve **ben de hayatta en çok babamı sevmiştim**’.

(Çapan, 1999:51).

Bu şiirde ahenk, öncelikle “Hayatta ben en çok babamı sevdim” dizesinin değişik biçimlerde yinelenmesiyle oluşturulmuştur. Bundan sonra dikkat çekici olan ünlü ve ünsüz seslerin yinelenmesi ve uyumudur. Şiirde “ç, k, l, ş, t” ünsüzleri ile “a, e, i” ünlülerinin sıkça kullanılmasıyla bir ses düzeni elde edilmiş, anahtar vazifesi gören dize tekrarı vasıtasıyla da muhteva ile uyum sağlanmıştır.

Ali Çapan şiirlerinde öyküleme, montaj, diyalog, betimleme gibi anlatım tekniklerini yoğun şekilde kullanır. Daha çok düzyazıda karşılaştığımız bu anlatım biçimlerini tercih etmesinin nedeni, anlamı kuvvetlendirmektir. “Çalağan Derler Bir Kuş Vardı” şiirinde öyküleme ve diyalog bir arada kullanılmıştır:

“avradım, oğlum, kızım ve ben -ökkeş oğlu yahya-
harran düzünde hasat zamanında mevsimin
ekinleri yolarken biz

çalağan derler bir kuş vardır gelir konar
 evimize-yurdumuza
 ocağımızda pişen aşın-ekmeğin yarısını
 alır götürür elimizden
 yoksul muyuz tutsak mıyız ne?

oğlum veysel der: “biz ektik biz yolduk
 niye verelim ürünümüzün yarısını niye
 netti ki yoruldu mu terledi mi
 susadı mı bizim gibi”...

uy veyselim (gözüm deyip sevdiğim)
 yazın gölgede kımıl kımıl yürüdün
 kışın o dağ soğuğunda üşüdün
 öğretmenin okuma yazma öğretti sana büyüdün
 biz koparamadık bu çalağan denen kuşun başını
 gayrı bu sana düştü
 sen aydınlığın gözü-kulağı ol, eli-yüreği...
 (Çapan, 1968:22-23).

Çapan, bu şiirde, öyküleme tekniğini seçerek doğal bir anlatım yakalamıştır. Ökkeş oğlu Yahya edilgen bir konumdadır. Çoluğunun çocuğunun nafakasını çıkarmak uğruna, çaresizliğin de getirdiği bir zorunlulukla, “çalağan derler bir kuş” tanımlamasıyla anlatılan zorbaya karşı duramamakta; ama oğlu Veysel gibi yeni yetişen neslin bir gün bu tür zorbalardan haberdar olacağına dair umudunu, içinde yaşatmaktadır. Diyalogun gösterildiği kısımda “ ” işareti kullanılmıştır. Bununla birlikte şair, diyaloglarda çoğunlukla – (konuşma çizgisi) işaretini kullanır.

Montaj tekniği ilk şiirlerinden itibaren kullandığı bir teknik olmakla birlikte, özellikle son üç kitabında daha dikkat çekici bir biçimde kullanılmıştır. Çapan, diğer kitaplarında başka şairlere ait dize ya da dizeleri “ ” işareti içinde göstermeyi yeterli bulurken, *Hüzünname*, *Hüzünertesesi Fasıllar Kitabı* ve *Mor Menekşe / Şiirime Güz Damladı*’da “ ” işareti içindeki kısımlar koyu harflerle yazmıştır. Ayrıca şair, bu tip dizelerin bir kısmının sonuna * işareti koyarak, dizeyi hangi şairden aldığını, sayfanın sonunda belirtmiştir.

Betimlemeler, insan merkeze alınarak yapılır. Doğa, mekân, eşya, insanın ona yüklediği anlamlarla ya da görüntülerle verilir:

“İzmir’le bir gece yarısı aniden
 Basmane’de bir otelin kapısında tanıştım
 Uyku gözümde akıyor
 Bir şişe soğuk suyu
 Son damlasına kadar içtim
 Sigaram habire sönüyor
 Tek kişilik otel odasının penceresinden
 Avuç içi kadar gökyüzü görünüyordu
 Renk renk ışıklar
 Yanıp yanıp sönüyordu
 Gökyüzünde yıldızlar
 Durmadan göz kırptıyordu
 Yastığa nasıl koydumsa başımı
 Uyumuşum
 Düşümde sevgilim beni çağırıyordu”.

(Çapan, 1987:44).

Ali Çapan'ın yedi şiir kitabında da dizelerin yazımındaki farklılıklar dikkat çekicidir. Bu farklılıklar, şairin moda akımların ya da bazı sanatçıların tesiri altındaki tercihlerinin sonucu gibi görünmekle beraber, kimi zaman kitapları yayına hazırlayanların tercihi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Asıl sıkıntı verici olan, kitapların hemen hepsinde yazım hatalarının çokça bulunmasıdır. Özellikle isim ve sıfat tamlamalarının, ikilemelerin, bağlaçların, soru edatlarının bir kısmının ["hayınelinde, kanlıbıçak, elibağlı" (Çapan, 1971: 15), "gülümsediki", "olmasanda" (Çapan, 1968: 19, 34), "uzaktasinki, uğulduyorki" (Çapan, 1987: 28) vb.] bitişik yazılması okumayı güçleştirici hatta okuyucuyu rahatsız edici boyuttadır.

Sonuç olarak denilebilir ki Çapan'ın sevgilisine gönderdiği mektuplarının sonuna eklediği şiirlerle, bir sempatiyle başlayan şiir aşkı, zaman içinde bir şair titizliği kazanarak yazdığı şiirleriyle belli bir olgunluğa ulaşmıştır. Onun şiirde ulaştığı noktayı tespit etmek için son üç kitabına bakmak yeterli olacaktır.

KAYNAKÇA

- Çapan, A. (1967). *Çiğdem Çiçeğim*. Güzeliş Matbaası, Gaziantep, ss.3-30.
- Çapan, A. (1968). *Martı Kanadında Bir Evren*. Sanat Matbaası, Gaziantep, ss.3-40.
- Çapan, A. (1971). *Aç Ekin*. Atalar Basımevi, Gaziantep, ss.3-55.
- Çapan, A. (1987). *Sevda Sürgünü*. Feryal Matbaası, ss.3-64.
- Çapan, A. (1991). İsmail Çetişli'nin 6.3.1991 günlü mektubuna cevabı.
- Çapan, A. (1993). *Hüzünname*. Metin Ofset Matbaacılık, Eskişehir, ss.3-56.
- Çapan, A. (1999). *Hüzünertesesi Fasıllar Kitabı*. [1999 Nüzhet Erman Şiir Ödülü]. Yeryüzü Yayınları, Adana, ss.3-118.
- Çapan, A. (2005). *Mor Menekşe / Şiirime Güz Damladı*. Zemge Yayınları, Gaziantep, ss.3-50.
- Çetişli, İ. (1991). Ali Çapan ve Şiirleri Üzerine Toplu Bir Değerlendirme. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2): 209-226.
- Deniz, H. Ali Çapan'la Başbaşa. *Başkent* gazetesi, 20 Aralık 1972, s.8.
- Geçer, İ. (1971). Yeni Yayınlar: Aç Ekin. *Hisar*, 96:30.
- Mızrak. (1967). Çiğdem Çiçeğim. *Nabi*, 18.
- Nüzhet Erman Şiir Ödülü Ali Çapan'ın. *Türkiye*, 3 Mayıs 1999.
- Sönmez, B. (1997). Ali Çapan Şiirleri ve Düşünceleri. *Aykırısanat*, 28:15-16.
- Şahin, L. (1993). Ali Çapan'a yazdığı 21 Ağustos 1993 günlü mektubu.